

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק צוק"ל

טבת תשפ"ב

שנה ה' גיליון מס' 94

שמועה טובה תדשן עצם

האדם הרוצה לעלות ולהתעלות במעלות הרוחניות כדבעי. בתחילה, מסביר הוא עצות מעשיות ואת דרכי העבודה לקניית המעלות הרוחניות בכלל; ובהמשך מסביר הוא את השאיפה לגדולות גופא. לאחר מכן ממשיך הוא להסביר את עבודת המידות והשגת המעלות ש'בין אדם למקום'. בהמשך מסביר הוא את עבודת המידות והשגת המעלות ש'בין אדם לחבירו'. קובע ברכה לעצמו חלק נוסף בענייני עבודת יום שבת קודש; ימים טובים ומועדים; ואף תאריכים אחרים בימי השנה, שבהם יוצק הוא תוכן של הבנה ו'עבודה' רוחנית. דרכו של המחבר בכל העניינים שהוזכרו לעיל, הוא להציג מקודם מראה מקומות נבחרים, מרבותינו הראשונים והאחרונים על העניין שבהם החליטו בני החבורה או אותו היחיד לעבוד עליהם; ולאחר מכן מציע הוא מדליה עצות והדרכות מפורטות בכל נושא ונושא - הדרכות של 'סור מרע ועשה טוב'. והעולה על כולם, מדריך הוא את העובד היכן ללמוד מוסר ולהתבונן על אותו עניין; כיצד ללמוד; ואף את כמות הלימוד.

אוצר של יר"ש

בשביל המעיין בקונטרס זה מקופיא, יהיה זה לו בבחינת אוסף מראה מקומות חובבני לכל היותר - מעין 'ספר המפתח'. אולם לאותו 'עובד', המתבונן על מידותיו היטב, ורוצה לתקנם הדק היטב - הרי שקונטרס זה הינו בבחינת אוצר של ממש; אוצר של יר"ש, שבו יכול הוא להשיג את כל מבוקשו, ולצאת עם תאוותו הרוחנית בידו.

האמת ניתנת להיאמר, שעצה זו, לכתוב עצות ומ"מ בעבודת ה', נאמרה היא כבר ע"י רבותינו הקדמונים בכלל, ובפרט ע"י מרן הגר"י סלנטר, שאף הציעה בתור קבלה ליום הדין, מרוב חשיבותה של קבלה זו.

ולסיום נציין, שאכן 'תורה מחזרת על אכסניה שלה': חוץ מכך שהגאון המחבר הינו גברא רבא בזכות עצמו ומשימוש רבותיו נ"ע; המחבר הינו חתנו של גאון המוסר ואביר המחשבה הגה"צ ר"ל נקריץ זצ"ל, חתנו של מרן ראש השיבה הגאון רבי אברהם יפהין זצ"ל, מגדולי תנועת 'נובהרדוק'. על תורתו ועבודתו של חמיו הצדיק זצ"ל ראה בספר 'לב האר"י ותרואה את צימאונך שם.

ובעומדנו עתה בתקופת 'השגחה ובטחון' ראינו לנכון להביא קטעים מתוך קונטרס נפלא זה - בביאור עבודת והשגת האמונה והביטחון בה' יתברך.

והרי לפנינו האפשרויות להשגת הקונטרס ולשאר עניינינו כפי הנדפס בתחילתו:

להארות ולהערות ולסיוע בהקמת קבוצות, טל' - פקס: 025322281
ניתן להשאיר הודעה במס': 151548400514

או לכתובת: k5322281@gmail.com

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו!
בשמחה וברגשי גיל, התקבלה הידיעה המרנינה על הוצאתו לאור של הקונטרס החשוב: "הדרכות ועצות בעבודת ה'" - מפרי עמלו ויגיעו רבות בשנים ב'עבודת עצמו' ו'בעבודת הרבים' של הגה"צ רבי נפתלי קפלן שליט"א, מנהל רוחני בכמה ישיבות נכבדות בעבר; וכיום המייסד והמקים של כמה ישיבות חשובות, והינו אף מנהלם הרוחני של ישיבות אלו.

שנים רבות הפיץ הגר"י את 'תורת המוסר' בעולמם של בני התורה: היה מארגן הוא חבורות חבורות בכל מקום שהוא, בכדי שילמדו שם מוסר בכל יום; ואף היה דואג הוא להם למלגה חודשית - לשם עידודם ודרבונם להתמיד בלימוד זה. ראוי לציין שם מרן המשגיח דפוניבוז' ר"י לוינשטיין זצ"ל היה דואג למלגה חודשית לאלו שקבעו עצמם ללמוד מוסר בכל יום.

חוץ מכך, דואג היה ר"ג להקים 'חבורות' של עובדי ה', שיעסקו בהדרכה ובעבודה מוסרית: בעבודת המידות; בתיקון המידות; בעבודת התפילה; השגת היראה וכו'.

ניסיונו רב השנים גרם לכך, שרבים וטובים שנהנו לאורו - הצליחו להעמיד את עצמם על הרגליים, ושינו את מהותם מרע לטוב; ובהמשך אף הפכו הם בעצמם למשפיעים לסביבתם.

ועתה, בחסדי שמים, הוראות והדרכות אלו יצאו לאור בסדר מסודר, דבר דבור על אופנו - בכדי שכל הרוצה יבוא ויטול; ואת נפשו יציל הוא על ידי כך מברא שחת של המידות הרעות!

עולם של 'עבודה'!

קודם שנבוא לבאר מעט את תוכנו המדהים של קונטרס זה, נציין רק, שדורנו אכן מושפע הוא ביותר מדברי מוסר, רעיונות של מוסר ומחשבה וכדו', אך נעדר הוא את העבודה המוסרית המקובלת לנו מדורי דורות ממרנן ורבנן ראשי הישיבות והמנהלים הרוחניים שהיו בכל הישיבות בעבר - תלמידי מרן הגר"י סלנטר ותלמידיו המובהקים זצ"ל.

דורנו, כבר לא נותן את ליבו אל היגיעה הרבה שאמורה להיות אצל כל אחד מעמלי התורה בלימוד המוסר בהתפעלות, ובעבודת המידות לתקנם עד תומם. עולם המחשבה, שאינו מחייב הוא את האדם להשתנות ולהרגיש בחסרונות - מזמין הוא בקלות את המתרפה מהעבודה. ואולם העבודה הנרצית, זאת שהקב"ה באמת חפץ בה, אכן קשה היא עד מאוד; וצריכים לעמול רבות בכדי להגיע אל התוצאות שמצופה מכל 'עובד ה'' להגיע אליהם.

קונטרס זה בא הינו בא לאפקי משיטה רדודה זאת: גורס הוא את העבודה העקבית התמידית והמתונה - שמשנה היא את האדם מרע לטוב באמת, וכדלהלן.

שערי וחלקי העבודה

בחלק הראשון, הגר"י מסביר את עניין הקמת החבורות; מעלת העבודה בחבורה, והאופנים המעשיים להקמתה חיזוקה ויציבותה. אין כמעט פרט שלא נוגע בו המחבר שליט"א בעניין זה.

ואילו חלקו השני של הקונטרס, עוסק הוא בעבודה המעשית של

ניתן לקבל עלון זה במייל: elhamevakesh@gmail.com

"הדרכות ועצות בעבודת ה'"

הגה"צ רבי נפתלי קפלן שליט"א

אמונה

המטרה: להגיע למצב שמרגיש יותר את נוכחות הקב"ה. בשלב הראשון יהיה זה ע"י חושב בליבו (כמה פעמים ביום) משפטים של אמונה, כגון: "דע מה למעלה ממך" וכדו'. ובשלב שני, להגיע למצב שמרגיש את נוכחות הקב"ה בלי מחשבה מוקדמת [כמו שיש לו תחושה פנימית לגבי אשתו וילדיו], ושתהיה לו הידיעה 'מה למעלה ממך' מבלי שיצטרך לחשוב על זה להדיא. [כל ענייני אהבה ויראה וכו', וכל עבודת היחס להקב"ה - יסודם הוא ההכרה החושית במציאות ה' ולא הידיעה גרידא].

מקורות לעיון:

רמב"ם הל' יסודי התורה פרקים ז' ח' ט' י'.
ספר העיקרים מאמר א' פרק י"ח.
הקדמת ר' ניסים גאון לש"ס (החלק הראשון).
כוזרי - מאמר ראשון.
רמב"ן סוף פרשת בא, מד"ה: "ועתה כתבו אומר לך כלל בטעם מצוות רבות".

בית קלם - אמונה.

חזון איש אמונה ובטחון פ"א.

חיי עולם [לבעל הקה"ה].

אור יחזקאל על אמונה.

עלי שור ח"א שער ב' פרקים ט"ז-כ"א.

אמונה בכחירה ושכר ועונש - רמב"ם הל' תשובה פ"ו, פ"ט.

דרך ה' חלק א' פ"ג.

בעניין האמונה במעמד הר סיני - ע"י רמב"ם באגרת תימן ד"ה: "ואתם אחינו חזקו", עד ד"ה: "ושלמה המלך". ובדברי הרמב"ן בשכחת האווין במצווה השנייה; ובדברים ד, ט.

דרכי העבודה

א. ילמד במסילת ישרים פרק כ"ה, ויגיד לעצמו בדיבור או במחשבה את יסודות הדברים: שהקב"ה נמצא בכל מקום, ומשגיח על הכל - בין חמש לעשר פעמים במשך היום, וכך יעשה במשך חודשיים, ואח"כ יחזור על זה מדי שנה בחודש אלול.

ב. יחשוב שיש בורא לעולם, והוא רואה ואיכפת לו מה שהוא עושה, ומזה נובע עניין שכר ועונש. וכך יחשוב בין עשר לחמש עשרה פעמים ביום - מדי שנה מר"ח אלול עד אחרי יו"כ, וכן כמה שבועות במשך השנה.

ג. ישנן פסוקי אמונה. את העניין הזה צריך לעשות לכל הפחות חמש פעמים ביום. עבודה זו אינה מוגבלת בזמן.

ד. יחזור פעמים רבות על הרגשי אמונה שחשב עליהם, כדי להשריש אותם כקניין בלב (עדיף בקול, אך גם במחשבה יש תועלת). כדאי לכתוב אותם ולחזור עליהם מפעם לפעם.

ה. כשחושב על אמונה, יעשה איזו פעולה הנובעת מהאמונה [אם זו הנהגה טובה וכו"ש מנהג או דין]. וכך יעשה שלוש פעמים ביום במשך חודשיים.

ו. כשעומד להתפלל, יחשוב שמדבר להקב"ה והוא מקשיב [ע"י מסילת ישרים פרק י"ט בחלקי החסידות בעניין כיצד להגיע ליראת הרוממות, אבל רק את הדבר הראשון שם]. עבודה זו אינה מוגבלת בזמן.

ז. יאמר קריאת שמע והתחלת מודים בכוונה יתירה - וילמד בדרך ה' חלק ד' פרק ד' עד סוף אות ז' על קריאת שמע.

ח. כשעושה מצווה או נמנע מעבירה יחשוב [ואם אפשר יגיד בפה]: "אני אקבל שכר בשביל המצווה שעשיתי, או בגלל שלא עברתי את העבירה (שגם על זה מקבלים שכר)". [ויציין לעצמו איזה שכר הוא היה רוצה, ועדיף שכר עוה"ז שזה יותר מוחשי ומורגש]. וכן יחשוב שניצל מעונש שהיה מקבל אם לא היה מקיים את המצווה או שהיה עובר את העבירה, ועדיף ציור על עניינים גשמיים וכו"ל. וכך יעשה חמש פעמים ביום באלול עד שמחת תורה, ועוד חודש אחד באמצע השנה. [עבודה זאת נמצאת גם בעניין יראת העונש, אולם מועילה מאוד גם לחיזוק האמונה].

ט. יחשוב פעם ביום על מארע שארע לו - שהוא נעשה מאת הקב"ה, וכך יחשוב פעם ביום למשך חודשיים.

י. אם קרה לו דבר לא טוב, ישמח בזה שהקב"ה משגיח עליו, מתעסק עמו ומטפל בו.

יא. יתבונן על המאורעות שרואה או ששומע עליהם במבט שרואה את הכבוד שמיים שמתרבה או מתמעט מכח אותו מאורע (ולפעמים באותו מקרה יש את שני הצדדים).

יב. יתבונן על חלקי גוף האדם, ועל ההרכבה שלהם, וכיצד הם קשורים זה לזה, ע"י היטב בשער הבחינה בחובות הלבבות פ"ה. וכן יתבונן כיצד חלקי העולם קשורים זה לזה.

יג. כברכת "אשר יצר", כשאומר "ומפליא לעשות", יחשוב שהקב"ה מחזיק את הרוח בתוך האדם [ביחד עם שאר הכוונות המבוארות בשו"ע (סי' ו' סעי' א') ובמפרשי הסידור].

יד. יתבונן בענייני הבריאה בשמיים ובארץ, ויחשוב על הדברים בפרטיהם, כגון: השמש, הירח, הכוכבים, היס, כח הצמיחה, וכו', ושכל זה מראה שיש רבש"ע בעל יכולת, ושהוא מקיים את הבריאה באופן תמידי. כל הנ"ל (אותיות י"ב-י"ג) יחשוב שלוש פעמים ביום במשך חודשיים.

טו. יקבע קביעות בלימוד שער הבחינה בחובות הלבבות, ויחיה עם ההתבוננות בדברים שכותב שם.

טז. ילמד את הפסוקים על מתן תורה (בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן), עם פירוש הרמב"ן.

יז. ילמד ויתבונן בפרקים הראשונים של הל' יסודי התורה ברמב"ם [למבוגרים].

יח. יתבונן במציאת ה' והשגחתו, פעמיים ביום למשך שתי דקות. עבודה זו אינה מוגבלת בזמן.

יט. פעמיים ביום כשעושה איזה שהוא מעשה, יחשוב שהקב"ה נותן לו את הכח וההבנה כיצד לפעול.

כ. בעניין שכר ועונש - יש ללמוד פרשת שבוע עם רש"י, ויתבונן בסיפורי התורה שיש בהם שכר ועונש (ע"י רמב"ן בהקדמה לתורה).

כא. בפגישות בוועדים כל אחד יגיד בתורו מאמר על אמונה. אפשר לחלק ביניהם את ספר הכוזרי, או ספר אחר שמדבר על אמונה, כגון "אור יחזקאל" - אמונה, וכל פעם אחד מהם יסביר קטע מסוים.

בטחון

מקורות לעיון:

חובות הלבבות שער הבטחון.

ספר המספיק לעובדי ה' בענין הבטחון.

רבינו יונה משלי ג' כ"ו, וג' ו' בפירוש הראשון.

תומר דבורה פרק א', ובעיקר במידות האחרונות.

מדרגת האדם לסבא מנובהרדוק מאמר דרכי הבטחון.

חזון איש אמונה ובטחון פ"ב.

מכתב מאליהו חלק א' עמ' 177 ועמ' 199.

ספר הזיכרון לבעל המכתב מאליהו ח"ב מעמ' ע"ח.

מצות הבטחון לגר"ש הומינר זצ"ל.

עלי שור ח"ב, מערכה שלישית בטחון.

שפתי חיים אמונה והשגחה עמ' 113.

ועוד בספרים שנכתבו ונלקטו על עניני השגחה פרטית ובטחון.

הקדמה

הבטחון בהקב"ה הוא תהליך ארוך, ורחב מאד. וידועים דברי הגר"א (משלי כ"ב י"ט) שכתב: "לפי שעיקר מהכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות" - ולכן צריך להרחיב קצת בענין, כדי שהדברים יהיו מבוארים היטב ככל האפשר.

בבטחון יש שני מישורים: בטחון בעניני גשמיות, ובטחון בעניני רוחניות. על אף שהם שני מישורים, מ"מ הם דומים - הן בשורש של מהות הבטחון, והן בדרך כיצד להגיע ולחיות את ענין הבטחון.

[דרכי העבודה וכו' דלהלן שייכים לשני החלקים, ובהמשך יש חלק נוסף ששייך במסוים לבטחון בעניני רוחניות].

דרכי העבודה

א. הבסיס הראשון של בטחון, הוא האמונה ברכונו של עולם, שהוא חי וקיים ובורא את העולם, ויודע ומשגיח ומשלם שכר עונש וכו', אלו הם היסודות של האמונה כמו שמבואר בהרבה מקומות.

אך אלו שלא עבדו על קנין של עניני אמונה והשגחה פרטית, והשיגו רק את ההשקפה הנכונה, אבל בלי הרגש של אמונה בתוך הלב, לא שייך שישגיגו את ההרגשים של מידת הבטחון, מכיון שבטחון הוא דבר שעיקרו בלב, שהאדם מרגיש מנוחת הנפש ללא דאגות וספיקות. אבל כאשר האמונה החושית וההרגש בלב עדיין לא מושרשים אצלו, לא שייך שיהיו לו את ההרגשים הנצרכים לבטחון. ולכן מי שעדיין לא עבד להשיג את האמונה בהרגשי הלב, צריך שיעבוד קודם להשיג אותם ע"י חלק מהעבודות האמורות לעיל בעניין אמונה, ולהלן בענין השגחה פרטית.

"הדרכות ועצות בעבודת ה'" – המשך

הסיבה החמישית: "הקב"ה דואג לכל ענייניו מתחילת הוייתו עד סוף ימיו" דרכי העבודה:

א. יזכיר לעצמו תקופות שונות בחייו, שהקב"ה שמר עליו והציל אותו בכל מני מצבים קשים, וכן כל הטובות שהוא קיבל בתקופות שונות. כדאי לערוך לעצמו רשימה של אותם הדברים ולחזור עליהם מדי יום.
ב. כמעט כל אחד יודע על אנשים אחרים שהיו להם צרות וקשיים, ואילו הוא כלל לא עבר את הקשיים הללו, מאחר שהקב"ה דאג והציל אותו מזה. יזכיר לעצמו את הדברים האלו, ויקווה שהקב"ה יוסיף לשמור עליו במשך חייו.
ג. יסתכל על תינוקות וילדים קטנים כיצד הקב"ה דואג לכל התפתחותם, ויחשוב שגם הוא עבר תקופה כזו, והקב"ה עזר לו להגיע לבגרות מבלי שיעשה שום דבר לעזור לעצמו, וא"כ יוכל לסמוך על הקב"ה שגם עתה בבגרותו ימשיך לעזור לו.

הסיבה השישית: "הקב"ה הבעלים היחידים על האדם, ואין אפשרות למישהו להיטיב או להזיק לו מבלי הסכמת הקב"ה" דרכי העבודה:

א. יחשוב על מצבים שהיה במצוקה כספית או רפואית או ביחסים קשים עם אנשים וכדו', מבלי שהיתה לו דרך להינצל, והקב"ה שינה והפך את המצב לטובה, או שהוריד מעליו את הדבר שהכביד והציק לו.
ב. יתבונן במצבים שונים שהיה ברור לו שהוא יכול לסמוך על מישהו שיעזור לו או יציל אותו, ולבסוף הישועה היחידה באה מהקב"ה בדרך אחרת.

הסיבה השביעית: "הקב"ה מטיב בתכלית הנדיבות והחסד אפי' למי שלא ראוי, וזה נמשך תמיד, ולא יכרת ולא יפסק" דרכי העבודה:

א. כשאדם נמצא במצב שצריך בטחון, יחשוב שאע"פ שהוא יודע שחטא ושיש לו חסרונות, אעפ"כ יכול לסמוך על הקב"ה והוא יעזור לו, מכיון שהקב"ה מקבל את הבטחון גם מאדם כזה, כל זמן שלא מורד בהקב"ה או ממרה אותו.
[ע"י כפ"ג בהקדמה הרביעית, שכתב שמי שממרה את הקב"ה איננו יכול לבטוח בו, אולם כאן כפ"ב בסיבה השביעית כתב שהקב"ה נותן גם למי שאינו ראוי. ונראה לומר שבפ"ג מדובר על אדם שממרה ומורד בקב"ה, (וכפי שכתב "שתהיה תוחלת הבוטח עליו נכזבה כשימרהו"), ולכן מדה כנגד מדה הקב"ה לא יעזור לו, אולם כאן כפ"ב מדובר על אדם שחוטא אבל לא בכונה למרוד בקב"ה.

וע"י בשמירה הלשון ח"ב פרק י"ט בענין הויכוח של כלב עם המרגלים, שכתב כהיסוד הנ"ל. וע"י להלן בנספח שנראה שהג"ר א חולק על החובות הלבבות, וסובר שאפי' מי שממרה יכול לבטוח בהקב"ה].

ב. כשאדם נמצא במצב שצריך בטחון, יחשוב שמכיון שהקב"ה ברא את העולם להיטיב, ויודע כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא רע, לכן הוא מנהיג את העולם ברחמים וחסד כדי שהעולם יוכל להתקיים, ולכן אפי' אם האדם לא ראוי הקב"ה נותן לו להמשיך להתקיים.

משך העבודה ברוב הדברים האלו תלוי בעיקר בקניית הבטחון בליבו, שיהיה הבטחון המושכל-ראשון של האדם. (כלומר, כשיש לאדם איזו בעיה או צרה ח"ו, מי שלא עבד על בטחון, בהתחלה חושב מה לעשות ועל האפשרויות וכו', ואח"כ חושב על הקב"ה. אולם באמת צריך שהמחשבה הראשונה תהיה שהקב"ה יעזור, ושהכל מידו ולטובה, ואח"כ יחשוב שמכיון שחייבים לעשות השתדלות, לכן צריך לעשות כך וכך, וזה צריך להיות מושרש ברעתו).

יש לחזור על פ"ב בשער הבטחון בחובות הלבבות כל יום למשך חודש, ואח"כ יעבוד על כל דבר בפני עצמו. בדרך כלל יש לחזור על כל דבר בפני עצמו לכל הפחות שבועיים-שלושה, חמש עד עשר פעמים ביום, לחזור בפה או לפחות במחשבה, כדי שהאדם יקנה את הדבר.

לפעמים יש מחשבות ורעיונות דומים בכמה מהנושאים הנ"ל, וכל אחד יראה בעצמו את משך הזמן הנצרך לכל ענין.

בחובות הלבבות פ"ב ישנם פסוקים רבים על כל נושא, ואפשר להיעזר בהם בכדי לחזק את המחשבות הנ"ל [היינו באותם פסוקים שיש לו בהם יותר הרגש והתעוררות].

מתוך הקונטרס הנפלא 'הדרכות ועצות בעבודת ה'". ההמשך יהיה א"ה בגיליון הבא.

ב. לאחר שהגיע האדם לדרגה של אמונה חושית, אז הוא יכול לעסוק בקניין מידת הבטחון. תחילה יש צורך לקנות את הידיעה למה יש לסמוך על הקב"ה ולבטוח בו על כל עניני העוה"ז והעוה"ב, ולאחר מכן צריך לעבוד על הפנמת הדברים לתוך הרגשי הלב.

את הדרך לזה סלל החובות הלבבות בשער הבטחון פרק ב' ובחלק מפרק ג'. אך גם העוסק בדברים שכתב החובות הלבבות, צריך להגיע להרגש בתוך הלב של כל הידיעות והמחשבות שכותב שם, המועילות לכך שיהיה לאדם מנוחת הנפש - שאכן יש בורא לעולם, ושהוא משגיח על הכל, ושאינו כיהודי מאמין יכול להיות בטוח בו, ושאוכל לסמוך עליו גם בהרגשת הלב.

כדי לחדד את ההבנה בזה, ניקח לדוגמא את הדבר הראשון שכותב החובות הלבבות בריש פ"ב, שלהקב"ה יש רחמים, חמלה ואהבה. והנה רב בני אדם, אפי' אלו שמשתדלים לחיות בבטחון פחות או יותר, אבל כשהם חושבים על הבטחון, אינם מצרפים למחשבתם את שלושת הדברים האלו [אם הם היו מבינים את זה, הבטחון שלהם היה חזק יותר וכך גם בכל שבעת הדברים שהחובות הלבבות כותב בפרק ב' - שהאדם צריך להרגיש בלב שלו את הדברים שכתוב שם, ועל ידי זה דרגת הבטחון שלו תהיה גבוהה וחזקה יותר. ולכן נציין את שבעת הדברים המוזכרים בפרק שני, ובתחילת פרק ג' בהקדמה הראשונה, ונשתדל בכל שבעת הדברים למצוא עצה או מהלך כיצד לקנות את זה בלב.

כפי שיתבאר בהמשך, ישנם עצות שונות - מחשבות מסוימות, מקרים מהחיים שלנו או של אחרים, התבוננות בעבר של כלל ישראל, וכו'.

דרכי עבודה על יסודות החובות הלבבות שער הבטחון פרקים ב' וג'.
הסיבה הראשונה: "להקב"ה יש רחמים חמלה ואהבה" דרכי העבודה:

א. יסמן כמה פעמים בתפילה מוזכר שיש להקב"ה את שלושת המידות האלו, ויתבונן שבמידות האלו הוא ברא והחזיק את העולם.
ב. יחשוב על מצבים בחיים שהיה לו קשיים, והקב"ה ריחם עליו.
ג. יחשוב על היחס המיוחד לכלל ישראל ולו בפרט, עם המדות האלו.
ד. יבין שכל הרחמים הקיימים באדם כלפי אדם אחר מגיעים מכח הרחמנות של הקב"ה על הבריאה (ע"ש בפ"ג).

הסיבה השנייה: "הקב"ה לא מתעלם ולא מתעצל, ומשתדל לעשות את חפצו" דרכי העבודה:

א. ירגיש בעצמו שבכל פעם שהוא רוצה, הוא יכול לפנות להקב"ה, והקב"ה ישמע אליו, וברצונו יענה לו לפי מה שיהיה יותר טוב.
ב. ישתדל להיזכר במקרים של "טרים יקראו ואני אענה".

הסיבה השלישית: "הקב"ה חזק ולא ינוצת, וא"א למנוע ממנו לעשות את מה שהוא רוצה" דרכי העבודה:

א. ישתדל לחשוב על מצבים שהיו נראים שא"א להתגבר עליהם, ואעפ"כ הייתה סייעתא דשמיא. וכן אם היה צריך להשיג דברים שכמעט נגד הטבע שיקרו, ואעפ"כ הקב"ה עזר לו. (כמעט כל אחד שאחראי לאסוף ולהשיג כספים בשביל מוסד וכדו' יכול לספר הרבה מקרים כאלו).
ב. יתבונן במהלך העולם הגשמי, שיש מנהיג לבירה שמחזיק את כל העולם בסדר נכון ומופלא, וכמה כח ויכולת צריכים בשביל זה.
ג. יתבונן על כך שכלל ישראל בכלל, ועולם התורה בפרט, חי וקיים, למרות כל הגלויות, הפוגרומים והרדיפות וכו'.

הסיבה הרביעית: "הקב"ה יודע מה טוב לאדם בנגלה ובנסתר" דרכי העבודה:

א. כמעט כל אחד שהגיע לקצת בגרות, ראה אצלו ואצל אחרים, כיצד היו מצבים שנראו מאד לא טוב, ובסוף דוקא בדרך הזו יצאה התוצאה הטובה ביותר, ועל ידי זה רואה שיש מישהו שמנהיג וקובע מה יהיה.

ב. מי שקצת מאריך ימים, או שיודע עובדות שארעו לפני זמן רב, רואה כיצד הקב"ה נותן שכר או עונש על מה שאנשים עשו או לא עשו. למרות שבהתחלה לא קבלו גמול, ורק הגיע לבסוף.

ג. מי שיש לו קצת הרגש והבנה בהשגחה פרטית, רואה הרבה פעמים, אפי' בדברים שאינם כ"כ משמעותיים, כיצד יש מלמעלה איזו יד מכוונת שעושה דברים לטובת האדם.

ד. כשנמצא במצב קשה, יחשוב שסוף סוף הקב"ה יודע טוב יותר ממני מה טוב עבורי.

בטח אל'ה' בכל לבך

ממרן הסבא מנובהרדוק זצוק"ל

ומרתיחים את דמו בכל רגע - שזה נקרא רק תשלומין של הבטחון - יש לו העיקר, והוא הדרך של הבטחון.

גם אם יארע לו לפעמים חסרון של דבר מה שהוא, לא יעשה החסרון ריעותא בנפשו. כמו, מי שיש לו עסק גדול וקבוע, אין לו שום דאגה, אפילו אם יזדמן שיהיה יום אחד בלא פדיון; כי יודע, אשר העסק ישלם את הכל - והעתיד יכסה על ההווה. כן מי שיש לו דרך הבטחון, לא ישים לב גם כי יחסר לו יום אחד - ואפילו זמן מה - מה שצריך לו, ולא יתרעם כלל, אלא יבטח בדרכו המובטחת, כי תנחה אותו למה שטוב לו בעולמו ואחריתו בלי ספק; יען, כי הדרך הוא מקור החיים - ואיך יכול הוא בעצמו להיטיב לעצמו יותר מן הדרך שלו?! ואדרבה, כל החיים שלו הם רק מן הדרך. וכמו כן, ישלים איתו כל שאלות החיים שלו.

ומי שיש לו דרך הבטחון - יש לו הכל, וכל ימיו הוא במנוחת הנפש, בלי טורח ועמל, ובלי שום בלבול הדעת; ובטוח, אשר כל דרכו הוא דרך החיים - לבטוח כן בה'.

וזה שכפל הנביא ואמר (ירמיה יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה" - 'ברוך' בכל שאלות החיים שלו, כי ישיג את הכל בלי עמל וטורח, והוא ממלט את חי החומר וחי הרוח שלו בל ישרו ע"י ההשתדלות המזקת. והעיקר הוא, מה שרק: "ה' מבטחו" - מה שיש לו על מי לבטוח; כי ה' הוא נצחי, וממילא הבטחון הוא דבר נצחי, שלא יוכל ליפול ולהבטל בשום פעם. כי הדרך הזה, לא יתפעל מכל המקרים - גם מאלה אשר יפוצצו גשר של ברזל. מפני, שהדרך הזה חזק מכל חזק - ולא יקבל שינוי מכל דבר שבעולם בשום פעם.

ולעומת זה, הצד השני, הוא חסרון כפול. האחד: מה שיש לו פיזור הנפש, והוא מוכרח לסכן החומר, ליסע בדרכים המסוכנים, או להשתמש באמצעים של שקר - אשר פחד מוות תלוי בהם, אם יתוודע גנבתו; או, שיעמוד כל ימי חייו, עד אשר ימס כוחו מיגיעתו הרבה. וכן, מאבד את הרוח שלו, שמפני השתדלותו יהיה מוכרח לחנוף לכל, ולכרוע מלוא קומתו לכל מי אשר יוכל ליהנות ממנו; ולחיות כל הימים חיי צער, שמא לא חנף היטב, ושמא לא כיבד היטב, ופן תהיה טענה עליו, ופן לא יהיה שבע רצון ממנו. ואפילו אם מצד עצמו לא תהיה מניעה, מכיוון שהוא תלוי באחרים, וגם האחרים תלויים באחרים, כל אחד על חברו וחברו בחברו - נמצא שאם ישיג אחד נפילה ממצבו, אז יפלו כל הנתמכים עליו.

ושנית: אפילו ישיג דבר מה - הלא דבר קטן הוא, והוא רק מקרה אשר לא יתמיד. וע"ז אמר: "ומן ד' יסור ליבו" - שאין לו שום דרך ועסק נצחי, אלא הוא חי מן האוויר, אשר אינו בטוח אפילו בזמן אחד מן הזמנים שיהיה לו; ובכל פעם הוא מפחד, אולי יסתכן בדרך, ואולי ימות ברעב, ואולי לא ימצא חן בעיני חבריו, ואולי דיבר מי עליו - והגיד עליו חסרון אשר יזקק על ידי זה. ונמצא, שכל ימיו הוא בכעס ומכאובים, אין לו חיים, ואין לו דרך בחיים - וחסר לו הכל; וחסר לו גם כן הדרך של הבטחון - המשלים את החסרונות.

ועוד, שהוא מפחד אפילו על מה שיש לו; כמו שאמר הכתוב (משלי יג, כה): "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" - כי הצדיק בעת שיש לו, אינו חושש על מחר, ואוכל לשובע; כי על מחר - יש לו דרך שלא לדאוג דאגת מחר, אשר דרכו, דרך הבטחון ישלים איתו המחר, ואינו צריך היום לדאוג עבורו. לא כן הרשע, אשר הוא חי על אחריות עצמו, וסומך על השתדלותו, 'בטנו תחסר לו' - משום שיחוס לאכול לשובע בשביל דאגת מחר, וירצה לקמץ מהיום בשביל המחר, לכן 'בטנו תחסר לו' תמיד. אבל הבוטח בה' הוא כ"כ חזק, עד שלא יחת מפני כל, ואוכל לשובע נפשו, ואצלו שווים כל הזמנים - כיוון שיש לו דרך הבטחון.

אמר שלמה המלך ע"ה: "בטח אל'ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען" (משלי ג, ה). ופירש הגאון ז"ל שם במקומו, וז"ל: 'בטח אל'ה' בכל לבך': "היינו שיהיה לבך שלם במידת הביטחון, ולא במקצת הלב". 'ואל בינתך אל תשען': "שלא תאמר אבטח בה", אך אני מחוייב לעשות ולהישען גם על שכלי - לכן אמר: 'אל תשען': אפילו בתורת משענת לא יהיה לך שכלך, אלא: 'בטח אל'ה' בכל לבך'. וסוד העניין, שתהפך את לבך שיהיה 'בכל' אל'ה', אז יברך ה' אותך בכל, והבן עכ"ל הגר"א.

"וזהו כמו ששמעתי משמו על מה שאמר (ר"ה כו,): "לא הווי ידעי רבנן מאי 'השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך" (תהלים נה, כג). אמר רבה בר בר חנה, יומא חד הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא, הוה דרינא טונא, ואמר לי: שקול יהביך, ושדי אגמלאי".

והנה אי אפשר שלא הווי ידעי רבנן, וההוא טייעא ידע. אך העניין, שהיה להם ספק במידת הבטחון: אם צריך האדם לעשות בשכלו ויבטח בשם ה' שיעשה הטוב בעיניו; או שאין להישען כלל וכלל על מעשיו ושכלו. ואמרו: שוודאי שצריך האדם לעשות בשכלו ולחזור אחר דבר הצריך, אך יבטח גם בשם ה'. ולכן קשה להם מלת "יהבך" - היה לו לכתוב "צרכיך". וכיון שראו שרבה בר בר חנה הווי דרי הטונא, והוא היה צריך לבקש וליתן דבר מה להטייעא שיטול הטונא על הגמל, ולא כן היה, אלא שהטייעא בקש ממנו, ואמר לו: שקול מה שאתה צריך ליתן לי ושדי אגמלאי.

אם כן, אפילו במה שאדם צריך ליתן לחברו בעד הדבר, אם יהיה מן השמים, אז חברו יבקש ממנו שיעשה לו. ולכן שייך שפיר מלת "יהבך", כלומר, אף בדבר שאתה צריך ליתן שכר בעד זה, אם יהיה מן השמים, יבקשו ממך לעשות לך זאת, והבן" (הגה. מתלמידו הגדול הגרמ"מ משקלוב) עכ"ל.

מוכרח מזה, שאין צריך לשום סיבה - אלא מה שהוא שלו, בא מעצמו בלי שום סיבה; כספק הרמב"ם (שמיטה ויובל פי"ג, יג) והרמב"ן (ויקרא כו, יא) - כפי שיבואר לקמן.

והנה, בעיקר מהות הבטחון, מצינו שאמר הנביא: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז); "כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור ליבו" (שם שם, ה). וצריכין אנו להבין את כפל הלשון בשני הפסוקים האלו.

אומנם, כשנתבונן במהות הבטחון, נמצא כי היא טובה כפולה: האחת: היא מנוחת נפשו מכל טרדות העולם. כי הוא ניצל מפיוזר הגוף והנפש, ומלהיות נודד בגוף ונפש בדרך של סכנה, ובאמצעים המזיקים, אשר יוכל להיכשל על ידם, ולהישבר גם בחומר, ומכל שכן ברוח. ואם יש לו רק על היום, אינו דואג דאגת מחר, פן ואולי יחסר לו - כי הוא בטוח אשר יגיע לו כל צורכו בלי התגלגלות הסיבות, וטורח העבודה והעמל, וחיים של שקרים ורמאות.

אינו צריך לכלום, אינו מבקש להתרצות לברואים, ואינו מחניף להם; ואינו מוכר כל דעתו ודרכו בעד נזיד עדשים. אלא, מסיח דעת מכל שאלות החיים, והוא מובטח שלא יחסר לו; והוא אדם אשר מתנהג בקרירות לכל תיקון אופני מצבו החומרי, כי הוא יודע ברור, אשר לא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר לו הבורא - אפילו כחוט השערה. וגם אם יארע ח"ו עת חירום, לא יגיע זה ללבבו כלל - כי הוא בטוח אשר לא יגיע אליו.

ונמצא, שהוא הולך בעולמו בטח, בלי שום דאגה ועצבות כלל, כי לא חסר לו כלום. ואינו דואג דאגת מחר, כי הוא מרגיש בעצמו, שכיון שיש לו בטחון יש לו הכל; כי כל שאלות החיים אשר יבואו אליו - את הכל יפתור עם גדרי הבטחון.

והשנית: שיש לו דרך הבטחון. ואשר מה שיש לו הדרך של הבטחון - גדולה כמה וכמה נגד מה שיפתרו לו שאלות החיים שלו; כמו, שמעלת הגבורה של הגבור, היכול לנצח את כל העולם כולו - גדולה מהריווח שישגיג בעד זה, אם מדינה אחת תיתן לו ממון הרבה בעד מלחמתו, כי התשלומין, הן רק מקרה המעיד על מעלתו, ואין המקרה הזה לוקח הגבורה ממנו תמורת הכסף, אלא מעלתו נשארת לו בעצם. ועוד, שהוא משיג ממון רב בעד זה.

כן הבוטח, יש לו מלבד מנוחת הנפש מהמטרידים המעכבים אותו,

"מדרגת האדם - בדרכי הבטחון". תודת המערכת נתונה למכון 'דעת חכמה' המו"ל של כתבי נובהרדוק לאור; שכעת עוסקים הם בההדרת ספר 'מדרגת האדם'. וניאותו למען תועלת הרבים להעביר לנו חומר ערוך זה, ותשו"ח להם.